

Джерела та література

1. Маевский Иосиф Альбинович [Электронный ресурс] // Режим доступа до ст.: <http://eclectiq.ru/pdf/M.pdf>
2. Флорентийские чтения: Итальянская жизнь и культура. Зарницы; сб. статей; [пер. И.А. Маевского] [Электронный ресурс]. — Т. I. — М., 1914 // Режим доступа до ст.: <http://www.univer.omsk.su/foreign/fom/Rec-lit.win.txt>
3. Венецианов А.Г. Искусство, живопись. Россия. Серия «Летучая энциклопедия» / А.Г. Венецианов [Электронный ресурс]. — М. : Изд-е И.А. Маевского, 1914. — 48 с. // Режим доступа до ст.: <http://www.artantique.ru/item.phtml?id=24496>
4. М.Г. У протопресвітера о. Г. Шавельского // Слово (Киев). — 1918. — 17 октября.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 11. Скарги на ім'я членів урядів УРСР і СРСР та до ВУЦВКУ і Наркомзему СРСР на відмову в визнанні чужоземного громадянства та видачі закордонних паспортів на виїзд. 14 січня – 26 жовтня 1933 р. — 259 арк.
6. Маевский Иосиф Альбинович // Мемориал. Международное историко-просветительское правозащитное и благотворительное общество [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ст.: <http://lists.memo.ru/d21/f72.htm>

Игнатуша А. А. Днепрострой сквозь призму микроистории: жизненная драма американского гражданина Иосифа Маевского

Статья раскрывает драматический жизненный путь американского гражданина И. Маевского, который приехал в 1908 г. в Россию, пережил события революции и гражданской войны, принимал участие в работах на Днепрострое, был репрессирован и расстрелян в 1937 г.

Ключевые слова: Днепрострой, индустриализация, иностранные специалисты, технический перевод, советская власть, репрессии

Ignatusha O. O. Dneprostroy in the prism of microhistory: the dramatic fate of an American citizen Joseph Maevsky

The article describes the dramatic fate of an American man citizen I. Maevsky, which arrived in Russia in 1908, endured the events of revolution and civil war, took part in Dneprostroy building, was subjected to repression and executed in 1937.

Key words: Dneprostroy, industrialization, foreign specialists, technical translation, the Soviet authority, repression

УДК 94(=411.16):008(477.73)“1930”

О. М. Караульна

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС ЯК СЕГМЕНТ ІДЕОЛОГІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ МИКОЛАЇВСЬКОГО БУДИНКУ ЄВРЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У 30-Х РР. ХХ СТ.)

На основі архівних матеріалів у статті розглядаються етапи становлення Миколаївського будинку єврейської культури в контексті радянської національної політики 30-х років ХХ ст. Висвітлено основні форми його культурно-освітньої діяльності. Проаналізовано механізми ідеологічного впливу на свідомість особистості засобами культурно-дозвілєвої діяльності.

Ключові слова: етнонаціональна політика, «коренізація», дозвілля, духовно-культурна самобутність.

Використання культурно-дозвілєвих форм для формування політичних поглядів та ідеологічних уподобань є й донині одним із провідних засобів у етнонаціональній політиці багатьох країн. Культура розглядається не як база для розвитку художньої творчості народу, а як засіб успішного вирішення політичних завдань шляхом ідейно-емоційного впливу. На наш погляд, специфіка культурного дозвілля полягає у розкритті природних здібностей та талантів людини, у створенні естетичного середовища в якому вона отримує позитивно – емоційне задоволення та відтворює свої духовні сили, спрямовуючи їх на удосконалення себе та суспільних відносин.

Держава, що піклується про національну злагоду в суспільстві та гідний інтелектуальний розвиток особистості повинна відокремити сферу культури від ідеологічного маніпулювання, політичних засобів та механізмів на урядовому рівні.

Проблема культурного розвитку єврейських меншин в контексті радянської національної політики 30-х років на прикладі роботи Миколаївського будинку єврейської культури не була раніше предметом наукового дослідження. Опосередковано, І.С. Міронова посилювалась на діяльність Миколаївського будинку єврейської культури при вивченні питання етнонаціонального співіснування народів Півдня України не розкриваючи специфіки його діяльності. Таким чином, основним джерелом для дослідження даного питання стали документи Державного архіву Миколаївської області, а саме – фонд Р-1185.

Враховуючи вище сказане, головна мета даної статі була визначена як висвітлення основних форм культурно-освітньої діяльності Миколаївського будинку єврейської культури та визначення ідеологічної зааганжованості змісту його роботи.

Нажаль, історії відомі різні варіанти національної та релігійної нетерпимості проявлені однією нацією проти іншої які відбулись у громадському житті не однієї країни.

Єврейський народ, як ніякий з інших, сповна зазнав на собі весь спектр соціального та національного незадоволення – від насильного виселення до геноциду. Юридична неповноправність євреїв була узаконена в Римській імперії ще у I ст. н. е., обтяжилась під час хрестових походів XI-XII ст. та набула активного розвитку в період розпаду феодалізму і утвердження капіталізму.

Буржуазні революції XIX ст. в деякій мірі урегулювали відносини панування й підлеглості між християнами та євреями, однак докорінно не змінили статусу останніх.

У Російській імперії, до якої входила значна територія України, антисемітизм був державною доктриною, що супроводжувався переслідуваннями та єврейськими погромами.

На 1792 р. єврейське населення в степовій частині України, до якої належали і землі майбутньої Миколаївської області, було масовим явищем, так в Миколаєві воно складало 18,5 % від 15 664 чол. [1, с.55-56].

Проживаючи в надрах російського мовно-культурного середовища на правах національно-релігійної діаспори, єврейське населення було цілковито безправним, позбавленим будь-яких можливостей розвивати національну культуру.

Жовтневі події 1917 р., Конституція УНР 1918 р., перша Конституція Радянського Союзу 1924 р. та понад 100 постанов, прийнятих протягом 1919-1925 рр., виробили певне правове поле для вдосконалення життєдіяльності та забезпечення вирішення економічних, правових та культурних інтересів неукраїнського населення, якими могли скористуватись і євреї [2, с.275].

Для впровадження в життя концепції „коренізації” було створено ступеневу систему виконавчих органів, до яких входили підвідділ ЦК КП(б)У, центральна комісія при ВУЦВК, підрозділи при партійних комітетах. Виражено комуністично-партійний підхід до етнонаціональних процесів – сприяв перетворенню культурно-освітньої роботи нацменшин у спосіб ідеологічної діяльності яка б стимулювала населення на виконання вирішальних економічних, соціальних та політичних задач, роз’яснювала ідеї класиків марксизм-ленінізму, партійних документів КПРС.

Чимало значення мало влаштування окремих етнонаціональних адміністративно-територіальних одиниць у місцях компактного проживання неукраїнського населення. Так, в середині 20-х років, в Миколаївському окрузі працювали 3 єврейські сільські ради, які займались поліпшенням побутового та економічного стану, збереженні національної культурної самобутності, надавали допомогу кустарям та ремісникам в організації кооперативів і товариств [3, с.47].

Миколаївська єврейська община працювала різнопланово та наполегливо: організовувала школи, літературні та театральні гуртки, національні свята, а 12 квітня 1929 р. на вулиці Фалеївська, 5/2 (стара назва) в приміщенні колишньої Хоральної синагоги відкрила Будинок культури.

Даний заклад замислювався як центр відродження національних традицій, культури та мови, як духовно-творче ядро для дозвілля та розвитку природних здібностей особистості.

Головним керівним органом стало правління до якого увійшло 15 осіб: Меерович, Куриц, Бродер, Левак, Гордин, Айзедман, Фельдман, Лapidус, Прагер, Браверман, Фельдштейн (ініціали не вказані). Завідумом Будинком культури було обрано Прагера М.Б [4, арк.28].

Магістральним напрямком діяльності закладу була робота з організації масових заходів та гуртків. Майже відразу відкрили бібліотеку, курси для неписьменних, школу кроїння та шиття, школу першої медичної допомоги, драматичний гурток. Влаштовували виставки, концерти, літературно-музичні вечори, бесіди з питань духовного надбання єврейського народу: літератури, живопису, малярства, музики тощо.

Однак, незважаючи на успішну та чітко сконцентровану роботу, при підведенні підсумків діяльності за 1929 р., правління відмітило ряд недоліків, серед яких – відсутність гуртків для підлітків та юнацтва. Названа категорія, як відмітив у своєму виступі головуючий Меерович (ініціали не вказані), становить етнонаціональний потенціал для відродження єврейської культурно-етнічної самобутності [5, арк.52-55].

Культурно-освітня діяльність Будинку єврейської культури тільки на початку існування розгорталась у заданому національному руслі, з кожним днем ідеї комуністичної пропаганди ослаблювали, стирали, підпорядковували та спрощували етнічну самостійність закладу. В планах роботи клубу на 1930 р. чітко просліджується переорієнтація змісту культурно – дозвілєвої роботи з масово-творчої на агітаційно – пропагандистку колію. Побідні зміни, перш за все, були викликані розпочатим процесом згортання політики «коренізації», яку державна командно-адміністративна система все більше прирівнювала до „націоналізму”.

Миколаївські партійні органи, клубну справу Будинку єврейської культури з її різноплановим арсеналом методів та форм, особливо кіно-масової пропаганди, все активніше використовували як засіб для формування „вірної” суспільної думки.

Започатковані кіно-перегляди, кіно-лекції та кіно-бесіди перетворились у заходи виховання широкого загалу населення з метою пропаганди норм партійної моралі. За планами кінопрокату 1930 р. передбачалось показати фільми „Симфонія великого міста”. „Луїза Міллер”, „Каан Кереді”, „Зелім Хан”, однак, для перегляду були представлені більш ідеологічно зрілі кінокартини: „Накануне”, „Шквал”, „Комунарівці”, тощо [6, арк.23,38]. Видовищні, образні, емоційні, вони виконували роль ідеологічного вихователя та вагомого важеля у впровадженні в практику ідей комунізму.

Заохочувався Будинок культури і до системи партійної освіти, про що свідчить організація діяльності школи політичної пропаганди на базі закладу. Проведені політшколою 3 грудня 1930 р. загальні збори єврейських робітників та службовців м. Миколаєва на тему „Про загальноукраїнський з’їзд національних

меншин та перевибори в міську раду”, продемонстрували зростаючу заполітизованість суспільства та свідоме поєднання методик культурно-творчої та партійної роботи у напрямку комуністичного виховання.

У вступній доповіді, лектор Левін (ініціали відсутні), закликав 200 учасників зібрання до комуністично-політичної відданості наступними словами: “...мы должны быть бдительны, ведь шептуны у нас еще имеются, но главное мы должны знать и помнить, что первое – это классовая борьба, и здесь, товарищи, не надо забывать, что нет братьев, сестер и родственников, а помнить: кто не с нами, тот против нас” [4, арк.48].

Як бачимо, застосований емоційно-психологічний прийом направлений не на моралізацію ситуації в суспільстві. Мається на увазі, на викристалізацію толерантності, духовної чистоти та естетичної удосконаленості, творчих навичок та вмінь а на формування суто ідеологічної деформованої громадської думки. Відбувається збудження психологічного стану суспільства, насаджується атмосфера взаємної недовіри та підозри, попираються загальнолюдські моральні цінності, які за давно сформульовані Біблейськими заповідями, але й до нині наслідуються всім християнським світом.

Пронизані активною боротьбою з „хвильовізмом”, „шумськізмом”, „волобуєвщиною”, „скрипниківщиною”, „етнонаціоналізмом” – 30-ті роки науковці пізніше назвуть „розстріляним відродженням”, яке забрало найяскравіші постаті національного розвитку.

Історик О.Бойко визначив три хвилі масових репресій, що прокотились Україною не оминувши й Миколаївщину: перша (1929-1931) – розкуркулення, депортації; друга (1932-1934) – штучне посилення конфіскацією продовольства смертоносного голоду, „пост шевський” терор, репресивний спалах після смерті М.Кірова; третя (1936-1938) – час „Великого терору” [7, с.359,364].

Доба „розстріляного відродження” не могла не відбитися на роботі Будинку єврейської культури. У матеріалах звіту роботи за 1931 р. переконливо видно, що клубна робота все наполегливіше вплітається в соціально-політичну атмосферу суспільства, переймається питаннями комуністичного будівництва [8, арк.20].

Здебільше проводяться антирелігійні, політичні, міжнародні, партійні – лекції; бесіди – про ударництво, промфінплан, соцзмагання, державну позичку, більшовицьку сівбу; політичні доповіді – про перевибори у міську раду, Червону Армію, Осовіахім, геть неписьменність; читання – жовтневі, з’їздівські, на потребу дня; тематичні вечори – для безбожників, кооперативних працівників, піонерів та учнів ФЗУ; щотижневі колективні читання комуністичної преси; політінформації на виробничих підприємствах. Навіть тираж газети „Эмес”, яка випускалась Будинком єврейської культури, зріс від 170 до 1.100 екз. тільки з метою покращення масової політичної освіти серед населення [8, арк.21].

У 1932 р. обсяги масово-політичної роботи було ще суттєвіше збільшено й спрямовано не тільки на дорослу аудиторію, а й на підліткову та юнацьку. У штатному розкладі закладу з’явилися гуртки піонерської, політичної роботи, масової пропаганди, фізкультури та воєнізації, медичний, хоровий, літературно-рабкорівський, театральний, струнного оркестру та „Синя блуза”. Було проведено до 60-ти вечорів та літературно-художніх композицій, суспільно-трудова обрядів й ритуалів, концертів, лекцій, професійних свят, театральних видовищ на теми партійної політики – майські, виробничі, жовтневі; трудової – про хлібоздачу, посівну, комуністичну дисципліну; Озетовські, МОПровські, Осовіахимовські. Проходили проблемні диспути, агітаційні усні журнали, суди над прогульниками та порушниками виробничої дисципліни, пияцтвом [9, арк.5].

Загальна сума витрат на культурно-освітню роботу у 1932 році склала 56564 крб. Більша частина з них була зароблена самим закладом від прокату театральних костюмів, спортивного інвентарю, проведення платних вистав лекцій, концертів, танцювальних вечорів, кіно показів.

Значною увагою населення користувалась драматична студія закладу, у названому році вона здійснила 80 платних вистав як в місті, так і за його межами. Репертуар складала загальноновизнана російська та вибірково єврейська драматургія, де особливу популярність мала п’єса „Гирш Леккерт”.

Несприятливими для діяльності закладу видались 1934 та 1935 роки. Фінансування істотно скоротилось, спецрахунок був настільки слабо наповнений, що не надавав можливість виконати всієї запланованої роботи. Приміщення клубу потребувало капітального ремонту, не вистачало культінвентаря та костюмів.

Першим кроком для покращення ситуації, і як показує практика не завжди вірним, була зміна керівництва: завклубом було призначено Хейфец І.Л., головою правління – Житнікова (ініціали відсутні).

Нове керівництво, щоб вийти зі скрутною матеріальною ситуації, запропонувало в обов’язковому порядку запровадити відрахування певного відсотка коштів з прибутку виробничих підприємств де працювало єврейське населення, на рахунок Будинку культури. Письмові звернення були направлені до завкомів заводу А. Марті, де працювало 2500 чол., заводу 61 Комунара – 600 чол., швейної фабрики – 350 чол., фабрики взуття – 175 чол. та інших [9, арк.13].

Підприємства відмовились від подібної форми підтримки закладу, мотивуючи свої дії відсутністю законодавчої бази, яка б дозволяла їм виконати пропозицію Будинку єврейської культури. Це змусило правління направити листи до національної меншини при міській раді, та до міської і обласної профспілки, а 12 березня 1935 р. навіть до Всесоюзної профспілки СРСР.

Культвідділ ВЦСПС 21 березня 1935 р. надіслав відповідь на звернення правління Будинку єврейської культури, де пропонував Миколаївському міському комітету партії та Одеському обкому партії вирішити питання фінансування Будинку культури керуючись доцільністю та необхідністю його існування [10, арк.6].

Незважаючи на те, що Будинок єврейської культури активно приймав участь в суспільному житті міста, організував дозвілля для робітників, учнів, молоді та дітей, створив художні, прикладні, спортивні та політичні гуртки владні структури відмовивши у необхідній матеріальній підтримці прискорили кінець діяльності закладу.

За 1936 р., який став останнім роком існування Будинку культури, було проведено 36 вечорів, 30 лекцій, 5 кінопоказів, 6 вистав, діяло всього 4 гуртки [11, арк.13].

Приміщення все частіше здавалось в оренду, зовнішню занепадало і на кінець 1936 р. перестало використовуватись за своїм прямим призначенням.

Отже, розроблена концепція етнонаціональної політики 30-х р. не гармонізувала духовно-культурний розвиток нацменшин, а використовувала їх творчий потенціал для зміцнення державного тоталітарного ладу та командно-репресивної управлінської сфери.

Намагаючись асимілювати всі нації в єдиний радянський народ, СРСР нехтував правами та інтересами нацменшин, «відштовхуючи» їх від етнічного розвитку та культурно-творчої діяльності.

Будинок єврейської культури так і не став тим лоном національної культури на яке так розраховувала єврейська інтелігенція міста знаходячись в рамках багатонаціонального радянського суспільства.

Не вимагаючи для себе якихось особливих прав та привілеїв, які б обмежували права та свободи інших національних груп, когорта єврейської національності міста Миколаєва через діяльність Будинку єврейської культури, прагнула зберегти духовно-культурну самобутність, забезпечити оновлення мовно-культурних надбань та релігійно-етичних цінностей. Однак, існуюча заідеологізованість культурно-дозвілєвої роботи 30-х років переорієнтувала зміст роботи Будинку єврейської культури відповідно до потреб суспільно-політичного життя країни, перевела його з творчої національно-орієнтованої позиції в площину радянсько-агітаційної установи, ігноруючи потреби, запити та інтереси єврейської національної меншини.

На сучасному етапі розвитку України культурно-дозвілєва сфера національних меншин є невід'ємним чинником етнонаціонального буття українського народу і використання її для агітаційно – пропагандисткої діяльності різними партіями та угрупованнями є недопустимим кроком, який може привести до втрати соціальної толерантності, злагоди, гармонійної атмосфери співіснування різних етнічних, релігійних, історико-культурних поглядів і переконань, традицій та уподобань.

Джерела та література

1. До історії єврейської колонізації Новоросії. // Матеріали II-ї Миколаївської обласної краєзнавчої конференції «Історія, етнографія, культура, нові дослідження». – Миколаїв, 1997. – Т.2.
2. Постановление «О работе профсоюзов» // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Т.3. – Изд. 8. – М., 1970.
3. Культура національних меншин Півдня України в 20–30-ті роки. XX століття: Дис... канд..іст.наук: 07.00.01 / Миколаївський держ.ун-т – Миколаїв, 2003.
4. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф.Р-1185. – Спр.4.
5. ДАМО. – Ф.Р-1185. – Спр.2.
6. ДАМО. – Ф.Р-1185. – Спр.3.
7. Бойко О.Д. Історія України у XX столітті (20-90-ті роки). – Ніжин, 1994.
8. ДАМО. – Ф.Р-1185. – Спр.5.
9. ДАМО. – Ф.Р-1185. – Спр.7.
10. ДАМО. – Ф.Р-1185. – Спр.11.
11. ДАМО. – Ф.Р-1185. – Спр.14.

Караульная Е. Н. Этнокультурный процесс как сегмент идеологизации общества (на примере работы Николаевского дома еврейской культуры в 30-х гг. XX в.)

На основе архивных материалов в статье рассматриваются этапы становления Николаевского дома еврейской культуры в контексте советской национальной политики 30-х годов XX ст. Показано формы его культурно-образовательной деятельности. Проанализировано механизмы идеологического влияния на сознание личности возможностями культурно-массовой деятельности.

Ключевые слова: этнонациональная политика, «коренизация», досуг, духовно-культурная самобытность.

Karau'na O. M. Etnoculture process as segment of ideologization society (on the example of work of the Mykolaiv house of the Jewish culture in 30-th years of XX century)

On the basis of archival materials stages of formation of the Mikolaiv house of the Jewish culture in a context of the Soviet national policy of 30th years XX century are considered in article. It is shown forms of its cultural-educational activity. It is analysed mechanisms of ideological influence on consciousness of the person by possibilities of cultural-mass activity.

Key-words: etnational policy, «korenizatsiya», leisure, spiritually cultural originality.